

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ М. ГРУШЕВСЬКОГО НА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

ЧАЙКА Ірина Русланівна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Історія вітчизняної політико-правової думки має тисячолітню історію. Ідеї українських мислителів минулого складають неоціненну спадщину для сучасних поколінь. Політико-правові концепції, теорії видатних мислителів, що відображають історію нашої держави, різноманітні державницькі процеси, і на сьогодні залишаються актуальними, адже в їх поглядах відображено споконвічне прагнення та жертвну боротьбу нашого народу за справедливість та незалежність.

У складних та доволі суперечливих процесах, у протиборстві та протистоянні різних політичних сил, ідеологій відбувалося становлення української державності. Початок ХХ століття у багатьох аспектах став переломним для нашої історії. Цей період не тільки дав шанс на створення незалежної Української держави, а й породив багатьох видатних особистостей, які стали основними ідеологами та керманичами майбутньої держави. Серед плеяди таких видатних постатей варто назвати Михайла Сергійовича Грушевського, творча спадщина та політична діяльність якого є зразком для сучасного політикуму.

Михайло Сергійович Грушевський (1866 – 1934 рр.) був не тільки видатним істориком, політичним діячем, керівником Центральної Ради і Української Народної Республіки, а й творцем самостійної державно-правової теорії. Багато своїх праць М. Грушевський присвятив громадсько-політичній тематиці, охопивши майже всі сторони української політики, суспільного життя й культурного розвитку. Велика наукова цінність політичних спрямувань науковця полягає у тому, що ці розробки були не лише результатом його багаторічної клопіткої праці, але й результатом діяльності його в якості політика, який здійснив значний вплив на суспільне, громадське та політичне життя Української держави. Основні позиції політико-правових поглядів М. Грушевського випливають із його бачення історії суспільного розвитку та філософського осмислення людського буття. Надзвичайна схильність до вивчення гуманітарних наук, зокрема літератури, мистецтва, історії, дозволила вченому сформувати своє концептуальне бачення проблеми формування української державності та сформувати ряд важливих конституційних принципів майбутньої Української держави.

На формування світогляду ученого вплинули ідеї класичного європейського лібералізму, у зв'язку з чим ідеї прав та свобод людини, проблема їх забезпечення завжди були для нього актуальними і згодом розвинулися у концепцію незалежної держави.

На початку ХХ століття, після лютневих подій 1917 року, М. Грушевський бачив Україну як національно-територіальну автономію у складі демократичної Російської республіки. Він вважав, що ми самі в своїй державі маємо вирішувати політичні, економічні, культурні, фінансові та правові справи.

Безперечно, видатний історик, демократ та ідеолог М. Грушевський був переконаний, що «у вільній російській республіці не може бути невольних людей», що Україна і Росія вийшли на новий виток свого розвитку і повинні прямувати вперед, виходячи з реалій сьогодення, повністю відмовитися від старих порядків і самостійно розпоряджатися

власною долею, відстоюючи демократію і забезпечуючи рівність всіх людей [7, с. 34].

М. Грушевський був відвертим противником етнічної державності, намагався всіляко відстоювати права і свободи національних меншин, які проживали на території України. Реалізацію даного принципу пропонував здійснювати шляхом прийняття їх мови у відносинах з урядами й органами самоуправи в тих округах, де ці народності стануть певний національний мінімум; надавати можливість вивчати рідну мову; створювати культурні та релігійні товариства [4, с. 111-134].

У праці «Хто такі українці і чого вони хочуть» можна простежити те, що основний акцент в концепції державотворення М. Грушевський ставив саме на проблемі автономії України в складі Російської республіки з домаганням повної політичної незалежності [1, с. 240].

Його ідеї не лише базувалися на формуванні широкої автономії України, але й вказували на напрями для її реалізації, фундамент, на якому ця автономія мала базуватися. Історик акцентував увагу на свободі, причому не лише для України, але й для всіх народів Росії. Окрім свободи, необхідною умовою є рівність всіх людей, а також загальне, рівне, пряме й таємне виборче право [1, с. 115-116].

Непідпорядкованість, на його думку, - це право жити за своїми законами, а не під чужою владою, а самовизначення народу має пройти різні ступені від повного централізму до самостійної, незалежної держави. Найраціональнішою формою організації життя для України М. Грушевський визначав широку національно-територіальну автономію, адже вона має ряд переваг, а саме: «з погляду національного, дуже важно, що як усі українські землі будуть зібрані в одну територію, само собою українці будуть хазяєвами у себе»; економічна вигода в тому, щоб «природні багатства української землі й людська сила... вживалися мудро, в інтересах економічного розвитку краю і добробуту народу»; з культурного погляду ясно, «що при орудуванні краєм і його засобами українською автономією дійдуть своєї правди пребагаті і цінні зв'язки культури, науки і мистецтва багатого обдарованого нашого народу» [6, с. 58-63].

Слід зауважити, що у праці «Українська партія соціалістів-революціонерів та її завдання» зазначається сутність політичного бачення вченого, яка полягає в пріоритеті і інтересів народу, суспільства, над інтересами держави. Держава повинна гарантувати не лише охорону порядку, але й розвиток демократії, захисту прав та інтересів економічно слабших та незахищених прошарків населення.

Вивчаючи праці М. Грушевського, можна побачити, що він не тільки прагне широкої автономії України, а й щоб держава, до якої входить Україна, була федеративною, не приховуючи того факту, що запровадження федеративного ладу в Росії приведе до ліквідації колишніх привілеїв, панівного становища російської нації в імперії, що є необхідним як для пригноблених в минулому націй і народів, так і для самих росіян, водночас, це не обмежувало б інтересів будь-якої нації в межах федерації [1, с. 121-133].

Коли стало зрозуміло, що ніякої автономії Росія не допустить, програма Центральної Ради, погляди самого М. Грушевського на відносини з Росією змінились. Він мріє вже не просто про автономію в складі Російської республіки, а про Україну Велику - «велику не територією чи багатством, чи пануванням над іншими, а велику соціально-моральними вартостями» [3, с. 33].

В аспекті рушійної сили у демократичних перетвореннях М. Грушевський покладався на широке залучення селянства, яке становило більшість населення та було основою української нації. Дана категорія характеризувалася незламними моральними принципами, естетичними ознаками, культурою, завдяки чому, позиціонувала себе не як нижчий

клас соціальної ланки якоїсь нації, а як рушійна сила збереження первинної етнокультури на шляху становлення державності. Саме така подвійна мета – земля і воля – готувала, на думку М. Грушевського, матеріал для української нації, сповнювала життя українського народу цим одвічним прагненням, формувала його право, мораль, весь світогляд; давала йому свого роду релігію праці [3, с. 37-38].

Основними завданнями, які ставились перед державою, на думку М. Грушевського, були: розвиток демократизму, охорона порядку, регулювання економічних і політичних прав, створення якомога сприятливих умов для активної праці [5, с. 96-125].

Висвітлюючи провідні елементи забезпечення побудови та існування держави, на яких наголошував видатний політик, варто виділити державний устрій, який мав базуватись на елементах самоврядування, тобто коли адміністрація могла здійснювати лише загальний контроль та виправлення помилок, які можуть траплятися в діяльності органів самоврядування.

Церква мала бути відокремлена від держави, тобто духовенство не могло здійснювати вплив на державу та займати посади в органах управління.

Шкільна освіта мала підпорядковуватися органам самоврядування і частково виборним національним органам.

Народна міліція мала в майбутньому стати заміною постійній армії. Але оскільки вона існувала, то М. Грушевський виділив кілька ознак, що забезпечуватимуть її демократичність. Так, необхідно, щоб кадрова старшина складалася з елементів ідейних, культурних, інтелігентних, щоб «відносини старшини до козаків були близькі, ширі, братерські», велике значення мало надаватися технічній підготовці старшини, її культурі й освіті [2, с. 133-178].

Аналізуючи основну законодавчу базу, прийняту УЦР, можна зробити висновок, що у багатьох законах того часу знайшли своє відображення погляди М. Грушевського щодо державницько-правової концепції. Наприклад, його погляди на федерацію та автономію прослідковуються у законах «Про національно-персональну автономію», «Про виборче право», «Про громадянство», Конституції УНР та інших законодавчих актах.

На думку вченого, Україна не може йти второваними шляхами, якими йшли держави Заходу, ні тими, які нав'язувалися Московським урядом, потрібно обрати свою дорогу, яка прокладена реаліями життя. До останніх днів свого життя великий історик в душі мріяв про автономну Україну в федеративному союзі з такими ж вільними державами, але, зважаючи на реальні обставини, зрозумів, що в складі Росії про таку вільну Україну годі й думати і тому закликав до побудови самостійної держави. Так, під політичним впливом обставин змінилися погляди видатного вченого, історика, політичного діяча на Українську державу.

Деякі аспекти його поглядів на українську державність не зовсім досконалі, але вони були прогресивними на той час і варто ще раз переглянути їх сьогодні, коли ми намагаємося збудувати демократичну правову державу. Безумовно внесок М. Грушевського у розвиток української держави і права, розробку теоретичних засад національного державотворення, вітчизняного конституціоналізму є незаперечним і важливо щоб ми послуговувалися величезною спадщиною наших вдатних політиків у сучасних умовах розвитку національної державності.

Список використаних джерел:

1. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – К.: «Знання» України, 1991. – 240 с.

2. Грушевський М. На порозі нової України / М. Грушевський // Хто такі українці і чого вони хочуть. – К.: “Знання”-України, 1991. – С. 133-178.
3. Грушевський М. На порозі нової України. Гадки і мрії / М. Грушевський. – К., 1991. – С. 33, 37-38.
4. Жук А. Проф. М. Грушевський і Союз визволення України в роках першої світової війни / А. Жук // Молода нація. Альманах. – 2002. – № 3. – С. 111-134.
5. Жуковський А. Політична і публіцистична діяльність М.С. Грушевського на еміграції 1919-1924 рр. / А. Жуковський // Український історичний журнал. – 2002. – № 1. – С. 96-125.
6. Рогожин А. Михайло Грушевський - світоч української державності / А. Рогожин // Право України. – 1996. – № 7. – С. 58-63.
7. Цибенко І. Діяльність М. Грушевського: пошук бібліографічних джерел / І. Цибенко // Бібліотечна планета. – 2002. – № 4. – С. 34-35.

ДОКТРИНИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ УНР

ШКУРАТЕНКО Олена Володимирівна,
*к.ю.н., доцент, завідувач кафедри історії
держави та права Національної академії
внутрішніх справ України*

Здобуття Україною незалежності стало однією із найбільших геополітичних подій ХХ ст. і відбулося як явище світоглядного характеру. Відновлення української держави і розбудова державності повертають українців до власних державницьких традицій, державотворчого процесу, до незнищенної ідеї самостійної та соборної України. Ця ідея мала різний вигляд, але в українській політико-правовій думці завжди наголошувалося на «тяглоті» (безперервності) процесу її втілення.

Ідеї самостійності в Україні початку ХХ століття мали різні лінії розвитку, різну перспективу, становлять не тільки історію політичної і правової думки в Україні, а й визначають стратегію розвитку української держави у ХХІ столітті. Сучасне політичне життя в Україні – суперечлива й дуже складна сфера, в якій вирішуються фундаментальні проблеми минулого українського народу, зокрема, традиційні (історичні) конфлікти.

Протягом короткого періоду свого державотворення, Україна проходила кілька етапів та набувала різних форм державності – від УНР Центральної Ради, Української Держави гетьмана П. Скоропадського до УНР доби Директорії.

На нашу думку, саме ці державотворчі процеси надали можливість Україні постати на арені європейської геополітики після трьохсотлітнього забуття та порушити у міжнародному аспекті «українське питання», з його важливими складовими, такими як територіальність, кордони, міжнародне визнання.

Світовий досвід доводить, що процес державотворення здійснюється успішніше за сприятливої міжнародної ситуації та підтримки інших держав. У 1917–1921 рр. зовнішній чинник не сприяв утвердженню державницьких домагань українства. Не